

Per Isdal

Aitamise hind

Sekundaarsest traumaatilisest stressist,
kaastundeväsimusest ja läbipõlemisest
terapeutide ning aitajate töös

MENUmedia

Soovituseks

Olen töötanud praktiseeriva psühholoogina üle 20 aasta, olen korraldanud läbipõlemisest seminare ja koolitusi. Võin öelda, et tean, millest Per Isdal oma raamatus räägib. Aga! Mind rabas, kuidas autor seda teemat käsitleb. Kuidas ta on leidnud tee läbipõlemise ohus või seda kogenud spetsialisti hinge põhja. See raamat puudutab oma otsekohesuse, aususe ja selgusega. See raamat aitab meil endis selgust saada, mida elus ikkagi tähtsaks pidada ja kuidas olla tõeliselt hea abistaja (nii et ise ellu jääd).

Kaia Kastepõld-Tõrs

kliiniline psühholoog, psühhoterapeut
sotsiaalkindlustusameti ohvriabi trauma ja psühholoogilise abi ekspert

Kohtasin Per Isdali Oslos, perevägivalda konverentsil, kus ta esines kaasa-
haarava ja ausa ettekandega sellest, mida teiste inimeste traumadega
kokkupuutumine spetsialistidele tähendada võib. See võib tähendada teiste
valu ja läbielatu sellisel määral endasse haaramist, et saabki osakeseks
meist endast. Samavõrd kaasahaarav ja raputav oli ka Peri samal teemal
kirjutatud raamat, mille pealkiri otsetõlkes on „Kaastunde hind“. Kaas-
tunde või abistamise hinnasiltidena võime ühelt poolt mõista võimalust teha
täendusrikast ja ühiskonnale vajalikku tööd, teiselt poolt võib selle hind
olla ka läbipõlemine kergemini kui mõnes teises ametis.

Kaastundeväsimusest, sekundaarsest traumast, kaastraumast ei teata
Eestis just väga palju. See raamat on kindlasti väga vajalik, kirjeldades, mida
abistamise töö meiega teeb, aga ka seda, mida saame ise ette võtta.

See raamat sobib komplimentiks, tänutäheks ja toeks kõigile abista-
jatele, kes oma töös puutuvad kokku vägivalda, väärkohtlemist või muud
traumat kogenud inimeste aitamisega: sotsiaalvaldkonna, ohvriabi-, laste-
kaitse-, õiguskaitse-, politsei- ja haridustöötajatele, arstidele, õdedele,
terapeutidele, psühholoogidele ning kriminaalhooldusametnikele.

Loodan, et see raamat aitab muuta nii mõndagi selles, kuidas me mõis-
tame traumadega kokku puutumise mõju, kuidas me oma töös tähtsustame
enesehoidu ning kuidas me ka tööandjatena organisatsioonides loome abis-
tajatele toetava ja enesehoidu väärtustava töökultuuri.

Triin Raudsepp

sotsiaalkindlustusameti ohvriabi arendustalituse juht

Olulised suhted elus on kahepoolsed, ka töösuhted: mina kujundan ja mõjutan oma tööd, minu töö puudutab, mõjutab mind. See on loomulik ja minu meelest iseenesest ka väga ilus. Sama loomulik võiks olla ka sellest vastastikmõjust rääkimine, et me taipaks, oskaks, tihkaks mõju märgata, soovimatut ennetada ja vajaduse korral hakata midagi muutma.

Minu silmis on see raamat justkui hea sõbra õlalekoputus, tuletamaks meelde: „Sa oled oluline, sinu heaolu on oluline!“ Seda sõnumit ja sellega kaasnevat vastutust saab ja tuleks kanda mitmel tasandil: spetsialistil endal, aga ka organisatsioonil ning valdkonnas laiemalt. Usun, et raamat pakub tuge selles suunas sammudeks igal tasandil.

Olen tänulik Per Isdalile sel teemal nõnda ausa ja avameelse raamatu kirjutamise eest: see loob erialakirjanduse raamaturiiulile vajaliku tasakaalu!”

Katrina Kalde

kliiniline psühholoog, psühhoterapeut
sotsiaalkindlustusameti ohvriabi psühholoogilise abi teenuse juht

MENUmedia

Raamat neile, kelle töö on teisi aidata

Minu töö seisneb teiste inimeste aitamises. Otsustasin 37 aastat tagasi saada psühholoogiks. Juhuste ja isikliku huvi kokkulangemine suunas mind kindlasse valdkonda, sain psühholoogiks, kelle kliendid võivad olla vägivaldsed. Olen töötanud oma alal nüüdseks 30 aastat.

Aastal 1998 pidasin esimest korda ettekande sellest, kuidas mõjutab vägivallaga töötamine terapeute. Pärast 11 aastat oma ametis hakkasin tundma, et mind mõjutab see, millega kokku puutun. See pimedus, mida ma tööl kohtasin, muutus pimeduseks minu sees. Nägin teisi sama valdkonna töötajaid, keda töö mõjutas veel rohkem kui mind. Mõni kadus ega tulnudki enam tagasi. Tookord mõtlesin, et liiga pikaajaline või liiga intensiivne töö vägivallaga võib olla eluohtlik.

Arutasime küsimust mu töökohas – sihtasutuses Alternativ til Vold (vägivalla alternatiiv). Leidsime, et töötame reaalsusega, mis võib mürgitada meie meeli. Kulutasime palju aega, et välja mõelda, kuidas ennetada tervisekahjustusi töö tõttu.

Järgnenud aastatel pidasin ettekandeid sellest, kuidas töö sotsiaalvaldkonna töötajaid mõjutab. Alates 2008. aastast panin ettekannete pealkirjaks „Vägivallaga nakatunud“. Umbes 2010 hakkas teema tuult tiibadesse koguma. Trøndelagi psühholoogide selts oli esimene ametiselts, mis korraldas minuga õhtuse kohtumise. Sama tegi 2012. aastal Oslo ja Akershusi selts. Kohtumine toimus ühel reede õhtul Oslos Litteraturhusetis. Kohal viibis 300 psühholoogi, sadakond ei mahtunud sissegi. Siis tundsin, et küsimus „Mida töö meiega teeb?“ tabas närvi, mis

oli endale ammu väljundit otsinud. Olin avanud tabuteema, mis oli liiga kaua lukus olnud.

Hiljem olen ettekandeid pidanud tuhandetele sotsiaalvaldkonna asjatundjatele nii Norras, Rootsis kui ka Taanis. Kõikjal olen kohanud äratundmist. Peaaegu kõik selle valdkonna töötajad on märganud sama, mida mina. Olen tasapisi liikunud kolleegidest üha kaugemale. Olen rääkinud arstidele, politseinikele, lastekaitsetöötajatele, õpetajatele, erivajadusega inimeste juhendajatele, sotsiaaltöötajatele, põgenike abistajatele, advokaatidele ja kohtunikele, kriisikeskuste töötajatele, vähihaigete põetajatele, laste põetajatele, kirikuõpetajatele, narkomaanidega töötajatele, noorsootöötajatele, kriminaalhooldajatele, pereterapeutidele, vabatahtlike organisatsioonide töötajatele, kogemusnõustajatele, kasu- ja asenduspere vanematele, sotsiaalametnikele ja paljudele teistele.

Kõik, kellega kohtusin, ütlesid: „Meil on täpselt samamoodi!“ Sain aru, et mina pole sugugi eriline. See, mida kogesin, ei puudutanud ainult neid, kes puutuvad töös kokku vägivallaga. Sõnastas inimesi ja seadsin süsteemi midagi universaalset: töö avaldab aitajatele mõju ja teiste aitajad kuuluvad riskirühma.

See raamat on mõeldud kõikidele, kes on otsustanud pühendada oma tööelu teiste aitamisele. Raamatul on kaks peamist osa: „Mida töö meiega teeb?“ ja „Mis me sinna teha saame?“

Raamatus on mitmes kohas „ülesandekastid“. Mõni ülesanne võib anda hea põhjuse aruteluks kolleegidega. Raamatu lisast leiab tööriista ProQOL, mida kasutatakse maailmas sotsiaalvaldkonna töötajate koorumise mõõtmiseks kõige rohkem. Testi ka iseennast, kui tahtmist on.

Ennekõike loodan, et raamat on loetav. Olen alati arvanud, et psühholoogia peab olema mõistetav. Seetõttu üritan kirjutada nii, et kõik aru saaksid. Mõtlesin, et kui ma sellega hakkama ei saa, siis pole ma teemat ka ise korralikult mõistnud. Arusaamine kui selline on hea ravim kannatuste vastu. Seetõttu loodan, et see võib paljudele olla ka eneseabiraamat.

Raamatut ei kirjutata vaakumis. Mul on põhjust tänada paljusid. Ennekõike on tänu väärt inimene, kes suunas mind päris alguses vägivallavaldkonnale pühenduma: kriminoloog Kristin Skjørten.

Seejärel minu kaks kõige paremat kolleegi ja sõpra, psühholoog Per A. Nørbech, kellega asutasin 1987. aastal ATV ja psühholoog Marius Råkil, kellega olen nüüdseks üle 25 aasta koos töötanud. Head kolleegid on kuldaväärt. Aitäh sihtasutusele ATV, kes võimaldas mul viis kuud vabaks võtta, et seda raamatut kirjutada, ja kõigile mu sealsetele suurepärasele, soojadele, tarkadele ning pühendunud kolleegidele. Eriline tänu mu lähimatele kolleegidele ATV-Stavangeris. Professionaalses plaanis on kahtlemata kõige suuremat rolli mänginud minu abikaasa Annette Bjelland (ka tema on psühholoog). Tema on rohkem kui keegi teine mind proovile pannud, minuga arutanud, vastu vaielnud, toonud esile uusi vaatepunkte, kuulnud ja mõistnud. Vastupanu ja armastuse kombinatsioon on ületamatu!

Per Isdal

MENUmedia

Sisukord

1. OSA

Mida töö meiega teeb?	19
------------------------------------	----

1. peatükk

Vägivallaga nakatunud	21
Töö, mida me armastame	22
Norra kõige tervisekahjulikum töö	24
Tabu	25
Valdkonna areng	27

2. peatükk

Mida töö sinuga teeb?	31
Rumalad küsimused	31
Väga hea küsimus!	33
Minu aus vastus: mida on töö minuga teinud?	35
Sotsiaalvaldkonna töötajate sekundaarne traumaatiline stress, kaastundeväsimus, kaastrauma ja läbipõlemine	36
Mida õpingud mulle õpetasid? Pädevusest	38
Ära võta tööd koju kaasa	39

3. peatükk

Vastutus	43
Vastutus üksteise eest	43

Vastutus iseenda eest	45
Vastutusest loobumine	47
4. peatükk	
Tugevad muljed!	49
Normaliseerimine	51
Fotoalbum. Mida ma oma töös näen?	52
Suhe on tähtis	55
Mis meisse talletub?	56
Ettevalmistused. Kuidas vaim tööks valmis panna?	58
Ette valmistatud või üllatunud	59
Reaktsioonid järgnevad hiljem	60
Järeldus: meil on riskiametid!	61
5. peatükk	
Mis koormab?	63
Süsteemist tulenev ja sotsiaalne koorem	64
Otsesed üleelamised	66
Kaudsed üleelamised	72
Rõõm ja rikastavad kogemused	73
Lihtne koormuspsühholoogia	74
6. peatükk	
Muutused – inventuur	83
Muusikaosakond	86
Meediaosakond	87
Raamatuosakond	87
Filmiosakond	88
Mõnuainete osakond	88
Hobiosakond – huvialade, tegevuse, spontaansuse, uudishimu ja loovuse osakond	89
Teekond üksinduse poole – sotsiaalsete vajaduste, sõpruse ja vestluste osakond	90

Inventuur töökohas – teraapiaruumis	92
Muutused tulenevad tööst	98
Muutused on sümptomid	98
Muutustega elamine	101
Muutuste mõtestamine	103

7. peatükk

Terviseriskid tööl – keha reaktsioonid, PTSH, sekundaarne trauma

ja kaastundeväsimus	107
Keha reaktsioonid	108
Pealt rahulik – seest rahutu	111
Keha kui infoallikas ja ennetustöö kese	113
Posttraumaatiline stressihäire (PTSH)	114
Posttraumaatiline stressihäire aitajatel	118
Enesediagnoosimine	120
Sekundaarne trauma – aitaja trauma	121
Sekundaarne traumaatiline stressihäire (STSH)	123
Sekundaarne trauma – haigus või lihtsalt mõju?	126
Kaastrauma	128
Vastuülekanne	131
Läbipõlemine	134
Kaastundeväsimus	137
Aitaja meis ei saa aidata, kui teda ei kuulda ega tunnustata	141
Sein on ees	144
Kaastundeväsimus, sekundaarne traumahäire ja läbipõlemine	147
Järeldus: mõjutatud, muutunud ja äärmisel juhul päriselt haige	150
Kokkuvõtte ja koormusmudeli ettepanek	153

8. peatükk

Nakatanud – empaatia neurofüsioloogia	157
Fantastiline närvisüsteem	161
Peegelneuronid	164
Somaatiline empaatia	166

2. OSA

Mis me sinna teha saame?	171
---------------------------------------	-----

9. peatükk

„Jõuväljast“ väljamurdmine	173
Harjutamise asi	180

10. peatükk

Laagrilõke	181
Targad inimesed	181
Laagrilõke on tähtis indiaani sümbol	182
Peame rajama lõkkekohad. Me reageerime, aga ainult sellest ei piisa	183
Laagrilõke peab olema kõigile	185
Eraviisilised laagrilõkked	186
Nutukoor	187

11. peatükk

Laagrilõkke meetod – lõke kolleegidega	191
--	-----

12. peatükk

Toimunu analüüs, juhendamine ja nõustamine	195
Toimunu analüüs	195
Juhendamine	197
Nõustamine	200
Vaja on nii toimunu analüüsi, juhendamist kui ka nõustamist	201

13. peatükk

Kolleeginakkuse ennetamine	205
Ringid vees – üleelamiste eesmärgipärase jagamise mudel	207
Vägivallata tsoonid	208

14. peatükk

Hoolitsemise juhtimine – COS-mudel aitajatele	211
---	-----

15. peatükk

Kuidas me vaimse koorma vastu võtame?	217
Meie ootused	217
Mida mõtleme selle kohta, mis juhtub?	220
Superaitaja	223
Mustri muutmine	226

16. peatükk

Aitaja eest hoolitsemine	237
Üliõpilaste eest hoolitsemine	238
Kollektiivi eest hoolitsemine	240
Sekundaarset traumat ja kaastundeväsimust ennetava organisatsiooni näide	245
Üksteise eest hoolitsemine	248
Iseenda eest hoolitsemine	252
Professionaalne abi	260

17. peatükk

Enesekaastunne	263
----------------------	-----

18. peatükk

Isiklik strateegia – inimlikkus või tublidus	271
--	-----

19. peatükk

Dekompressioon – töö ja kodu üleminekud	275
---	-----

20. peatükk

Kuidas aidata sõpra või kolleegi, kes on murdumas?	279
--	-----

21. peatükk

Aitajate ravimine	283
-------------------------	-----

22. peatükk

Kaastunde hind	289
----------------------	-----

23. peatükk

Pidulik laagrilõike 295

Lisad ja viited 297

Lisa 1 .....

Alternativ til Voldi töökorraldus – strateegiadokument 299

ATV terapeutide eest hoolekandmise kord ja meetmed,
et vältida sekundaarseid traumasid 299

Trauma 300

Sekundaarne trauma 300

Juhtkonna vastutus 301

Sekundaarse trauma ennetamise meetmed 301

Töötaja vastutus 302

Lisa 2

ProQOL – versioon 5 303

Lisa 3

Tulemus: ProQOL, Professional Quality Of Life 305

Lisa 4

Milline on minu ProQOL-skoor? 309

Kasutatud kirjandus 313

Register 317